

Tankerski rat u zaljevu — mogu li tankeri zapaliti svijet?

UDK 629.123.56:341.3(53)

Svojevremeno procjene stručnjaka da će iračko-iranski rat prije završiti nego što je počeo, već poodavno su se pokazale netočnim. Pretpostavke da nacionalne ekonomije zaraćenih strana ne mogu izdržati dugotrajno ratovanje očito su bile neosnovane. Od svih procjena možda su najrealnije bile one iz kojih je proizašao zaključak da ni jedna strana nije u stanju da postigne čistu vojnu pobjedu nad protivnikom.

Obje strane do sada poduzele su više strategijskih ofenziva i protuofenziva na kopnu kako bi se konačno ostvarili ratni ciljevi. Međutim, linija fronta tek se neznatno izmijenila. To što se linija razgraničenja nije bitno mijenjala, ne znači da istovremeno nisu pale brojne žrtve. Samo početkom 1984. godine u jednoj od do tada najvećih kopnenih operacija na poprištu borbi ostalo je između 20.000 do 30.000 poginulih i ranjenih Iranaca i oko 10.000 Iračana. U ovoj, sada već šestoj godini rata, obje zemlje podsjećaju na iznemogle i grogirane boksera jednog maratonski dugog meča u kome protivnici jedva čekaju posljednji udarac gonga. Ali rat nije sport, navijačke strasti gube se pred surovom realnošću. U njemu je već poginulo, ranjeno ili nestalo oko 1.000.000 ljudi. Gubici su to tri puta veći na iranskoj nego na iračkoj strani. Materijalna šteta od ratnih razaranja samo na iranskoj strani dostigla je vrijednost od 200 milijardi američkih dolara.

Kroz sve minule godine ishod rata nije riješen vojnim operacijama na kopnu. Zato su obje strane odlučile da prošire oblast vojnih operacija i na ekonomsko iscrpljivanje protivnika. Poznato je da obje zemlje spadaju u red značajnih izvoznika nafte u svijetu. Prodajom nafte one zarađuju novac potreban za kupovinu naoružanja i opreme na međunarodnom vojnom tržištu. Zato je svakoj strani već nekoliko godina jedan od komplementarnih ciljeva rata da

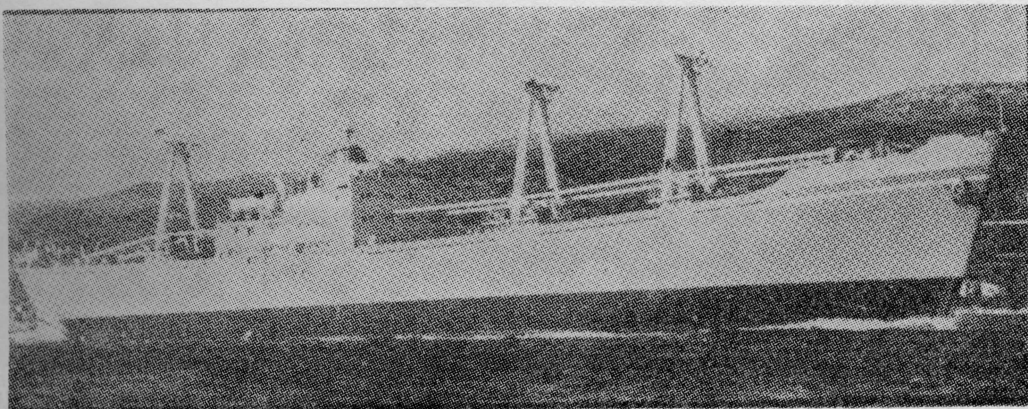
na ekonomskom planu dokusuri svog protivnika, a zatim ga snagom oružja prisili na kapitulaciju ili pregovore za zelenim stolom.

Dosadašnji rat snažno je uzdrmao ekonomski izvozno-uvozni balans obje zemlje. Dok je uoči rata Iran izvezio svoje robne proizvode, među kojima je izvoz nafte zauzimaio najvažniju stavku, u vrijednosti od 19 milijardi američkih dolara, prema renomiranim svjetskim izvorima podataka, on je tu vrijednost uspio zadržati i tokom sredine osamdesetih godina, čak s tendencijom porasta, jer je 1985. godine taj izvoz bio na more. Iranski obalni rub je dužine oko 1970, a irački 36 milja. Oko 213 ukupnog obalnog ruba Irana je u zoni Zaljeva, a ostatak pripada Omanskom zaljevu. Cjelokupni irački obalni rub je u Zaljevu.

Od kad rat traje u Zaljevu (Arapi ne priznaju naziv — Perzijski, već Arapski zaljev i obratno, Iranci ne priznaju drugi naziv već samo — Perzijski zaljev. Mnoge zemlje da bi izbjegle diplomatsko-političke i druge konflikte zbog korištenog naziva, ovo područje jednostavno zovu — Zaljevom), evidentno je da se u njemu vodi još jedan, po mnogo čemu specifičan tzv. — »tankerski rat«. Iako smo mišljenja da je taj termin neadekvatan, jer tankeri ne vode nikakav rat međusobno, već se rat vodi protiv njih, prisutan je faktor oružane borbe tj. oružano nasilje, u stranoj i domaćoj terminologiji prihvaćen je izraz »tankerski rat«.

Prirodni, ekonomski i vojni potencijali zaraćenih strana

Obje države pripadaju Srednje istočnom i nesvrstanim zemljama Azije. Po prostanstvu Iran je oko 3,7 puta veći od Iraka, a po broju stanovnika veći je za 2,8 puta od Iraka. Iran je 1985. godine imao oko 43.800.000, a Irak oko 15.500.000 stanovnika. Obje zemlje imaju izlaz

Brod »LIKA« (Jugolinija) teško je oštećen, te je napušten u luci Mohamara (ex Koramshar).

19,6 milijardi američkih dolara, dotle stanje s uvozom nema pozitivne trendove. Pred rat Iran je uvezio robu u ukupnoj vrijednosti od 9,7 milijardi američkih dolara, ali sredinom osamdesetih godina on je porastao na 15,5 milijardi dolara.

Irak je pred rat bilježio izvoz u visini od 21,4 milijardi američkih dolara, ali je on sada točno prepolovljen. Uvoz je pred rat bio oko 6,3 milijardi dolara, ali sada je povećan za 3,5 puta.

Ovakve promjene u izvozno-uvoznoj orijentaciji zaraćenih strana imale su evidentne odraze na stanje nacionalnog budžeta svake zemlje. Sa 81,3 milijarde, iranski nacionalni budžet spustio se samo nakon trogodišnjeg rata na 66,5 milijardi američkih dolara i teško je vjerovati da se on može popraviti. Međutim, na iračkoj strani zanimljiv je paradoks. Ta zemlja prepolovila je vrijednost svog ukupnog izvoza, a 3,5 puta je povećala uvoz, ali njen nacionalni budžet porastao je sa 21,4 na 30 milijardi dolara. Razumije se, ne radi se uopće o efikasnosti iračke privrede već o raznovrsnoj, ali prije svega financijskoj pomoći mnogih — prije svega arapskih zemalja Zaljeva. Taj rat, koji je u svom početku bio uski, regionalni rat, ograničen samo na dvije zemlje, zbog iranskih javnih prijetnji svim arapskim zemljama Zaljeva da će biti vojnički kažnjene zbog njihove pomoći Iraku, sve više prijete da se internacionalizira na čitavo područje Zaljeva.

Do početka rata s ovog područja dnevno se izvozilo oko 8 milijuna barela nafte. Iran je u tom izvozu sudjelovao sa 1,6 milijardi, a Irak 0,85 milijuna barela nafte. Najviše nafte izvozi se u zapadnu Evropu, Japan i SAD. Krućijalna točka pomorskih komunikacija je čuveni Hormuški tjesnac. Pod pretpostavkom kad bi

svaki tanker prevezio 50.000 tona nafte, za izvoz bi bilo angažirano oko 25 tankera, ali isto toliko brodova koji bi plovili prazni prema ukrajnim lukama. Kako se uz izvoz nafte na ovom području odvija vrlo intenzivna trgovinska razmjena i druge robe, uz sigurno velik broj drugih namjenskih brodova, remorkera, turističkih, sportskih, ribarskih i dr. brodova, ovaj region spada u saobraćajno najfrekventnija područja svijeta.

Početni globalni odnos vojnih snaga prikazan je donjim tabličnim pregledom.

Brojčani odnos snaga zaraćenih strana

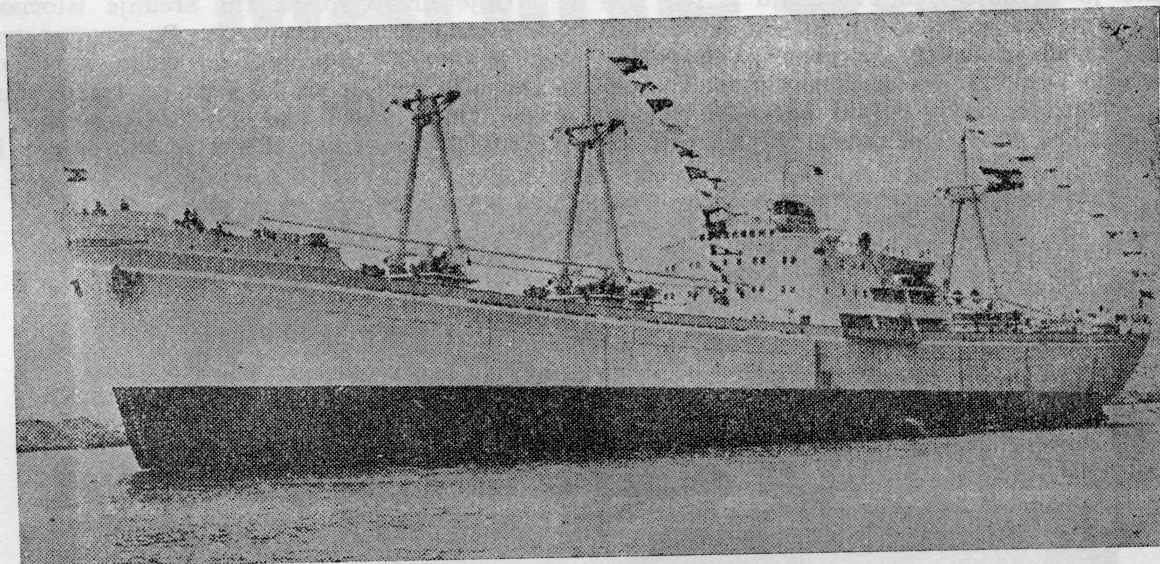
Tablica br. 1

VRSTA SNAGA	IRAN	IRAK	ODNOS
Ukupne oružane snage	400.000 ljudi	252.000 ljudi	1,6:1
Aviona-helikoptera	892	803	1,1:1
Ratnih i pomoćnih brodova	94	53	1,8:1

Mnogi vojni stručnjaci u svijetu cijene da obje strane mogu u svoje oružane snage mobilizirati još — 2,880.000 ljudi (Irak) i 4,800.000 ljudi (Iran). Danas je taj početni odnos vojnih snaga značajno izmijenjen, više u korist Iraka nego Irana.

Protutankerske operacije u Zaljevu

Dugo se vjerovalo da će brojno nadmoćnije iranske oružane snage uspjeti skršiti naoko slabije iračke jedinice, koje su krajem rujna 1980. godine u tenkovskom jurišu uz podršku vlastite borbene avijacije prešle svoje nacionalne granice da bi preotele oko 300-400 km² kopnenog teri-

Brod »ULJANIK« (Jugolinija) pogođen je i potopljen dok je bespomoćno »plutao« na sidrištu u Koramsharu.

torija koji je sporan još od potpisanog Alžirskog sporazuma 1975. godine između dva susjeda. Pri tom se zaboravilo da je nakon sprovedenih čistki u vojnim vrhovima iranskih oružanih snaga (nakon pada šahovoga režima i dolaska na vlast imama Homeinija), Armija praktično ostala bez rukovodstva — velikog broja generala, admira la i oficira visokih činova u vojsci. Borbeni kvalitet iranskih jedinica više je opao nego što se očekivalo, pa je to rezultiralo serijom neuspjeha u vojnim operacijama, čime se pozicioni rat produžio mimo svih očekivanja.

Zbog tako nastale situacije obje strane zaključile su da se rat ne može izgubiti na kopnu, ali može dobiti na moru — u području Zaljeva. Zanimljivo je da se ni jedna strana više ne oslanja na potencijale svojih ratnih mornarica, koje su u dosadašnjim vojnim operacijama izgubile značajan dio svojih borbenih efek tiva: (Tablica br. 2)

Admiralštabovi su svjesni da zbog gubitaka kapitalnih ratnih brodova niti jedna RM nije više sposobna organizirati pomorske operacije radi uništenja protivnikovog pomorskog prometa. Za to je ratnom zrakoplovstvu i povjeren taj ni malo težak zadatak, da svojim ubojnim sredstvima napada nezaštićene, ili vrlo slabo zaštićene trgovačke brodove, bez obzira na njihovu nacionalnu pripadnost ili neutralnost.

Irački ratni plan je ofenzivan, jednostavan je i više puta je javno objavljivao kao opomena svima koji svoje brodove upućuju u iranske luke. On je orijentiran na beskompromisne napade na sve brodove među kojima su tankeri prioritetni ciljevi. Irački ratni plan je defanzivan i prilično je kompliciran. Zbog gubitaka zrakoplovnih i pomorskih snaga on gotovo da i nema svoje vojno obilježje. Iranska ratna doktrina temelji se na zastrašivanju ne samo

Iraka, nego i svih arapskih zemalja Zaljeva, prijetnjama da će minirati najfrekventniji dio Hormuškoga tjesnaca, zatim na konkuriranju svim izvoznicama nafte spuštanjem cijene vlastite nafte, te na obećanjima svim kompanijama koje upute svoje brodove u iranske luke da će im biti osigurana vojna zaštita za vrijeme konvojiranja brodova kroz opasna područja, kao i na obećanjima da će posadama tankera koji plove opasnim područjima Iran isplaćivati dodatne premije itd.

Iako je pred početak rata između dvije zemlje bilo čak 240 graničnih oružanih incidenata, korijeni tankerskog rata potječu ipak s — iranske strane! Već 7. listopada 1980. godine, u artiljerijskom dvoboju za Khorramshara, iranske jedinice potopile su tri i oštetile dva broda. Tom prilikom poginulo je najmanje dvadesetak ljudi na brodovima. Od tog vremena, sve do travnja 1984. godine, iranske oružane snage nisu izvršile ni jedan napad na trgovačke brodove u Zaljevu. Nasuprot tome, Irak je prvi zračni napad izvršio 21. svibnja 1981. godine. Objekt napada bio je panamski bulk-carrier pred lukom Bandar Homeini. Ovaj prvi irački zračni napad na strani trgovački brod bio je praktični nagovještaj eskalacije rata na moru i potvrda da Irak nije ostvario dio svojih strategijskih ciljeva operacijama protiv iranskih naftnih terminala na kopnu. Iako je u međuvremenu pao i Abadin, čija je infrastruktura totalno uništena, Iran nije smanjio, već je upravo povećao izvoz nafte, a Irak je poduzeo i druge dodatne mjere proširenja ratnih operacija protiv iranskog pomorskog prometa u Zaljevu.

Iran je predislocirao svoje naftne izvozne terminale u jugo-istočni dio Zaljeva, koji je bio izvan domašaja iračkih borbenih helikoptera i lovačko-bombarderske avijacije. Irak je naručio seriju suvremenih borbenih aviona u Francuskoj, naoružanih ubojitim i preciznim raketama »exocet« (koje su se 1982. godine proslavile u argentinsko-britanskom ratu u Južnom Atlantiku). Na taj način, povećavši svoj taktičko-operativni radijus, iračko ratno zrakoplovstvo prekrilo je područje Zaljeva na dva načina — u ograničenijem, bližem području, angažirao je svoje borbene helikoptere tipa »super frelon«, a na većim udaljenostima — novo nabavljene avione »super etendard«.

Mora se priznati da iračko ratno zrakoplovstvo nije imalo gotovo nikakvih teškoća, niti je bilo izloženo bilo kakvim rizicima u napadima na nezaštićene ili slabo branjene brodove. Najprije od brojno nadmoćnog i nekada kvalitetnog iranskog ratnog zrakoplovstva gotovo da više nije ništa ni ostalo — npr. od ukupno 76 super modernih lovaca presretača tipa F-14A »tomcat«, isključivo namijenjenih za zaštitu brodova od protivničke avijacije, ostalo je samo — 5 aviona! Preostali dio iranske flote RM, zbog vlastite sigurnosti, povukao se izvan dometa iračkih zrakoplovnih snaga. Time je izostala podrška i zaštita od strane iranske RM, što je iračkoj

Pomorski efektivi i gubici Irana i Iraka

Tablica br. 2

Vrsta broda	IRAN		IRAK	
	Na početku rata	Izgubljeno	Na početku rata	Izgubljeno
Razarač	3	—	—	—
Fregata	4	1	1	—
Korveta	4	2	3	1
Raketni-torpedni čamac	12	2	24	11
Patrolni brod	32	5	16	3
Minolovac	5	2	4	1
Lebdjelica (howercr.)	14	—	—	—
Desantni i pomoć. brod	20	—	5	—

avijaciji omogućavalo idealne, gotovo školske — poligonske uvjete za napade na tankere i druge brodove.

Da je takva iračka protutankerska ofenziva nalik igri mačke i miša, može se vidjeti iz taktike i fizionomije napada avijacije na tankere. Iračke snage, kad god bi se digle u zrak, imale su dovoljan broj ciljeva za gađanje. Kako iračkim avionima i helikopterima nije prijetila nikakva opasnost od protivničkih snaga u zraku, piloti su se s velikom sigurnošću obrušavali na brodove gađajući ih svim vrstama raketa i bombama što ih je Irak imao. Koliko je iračko zrakoplovstvo bilo sigurno u svojim operacijama nad Zaljevom vidi se i po broju ofenzivnih miniranja iranskih luka, što nije izvršila iračka ratna mornarica, već zrakoplovstvo, koje se nesmetano moglo približavati najvažnijim izlazno-ulaznim rutama i raskrscima pred velikim iranskim lukama.

Ekstravagantne izjave što su ih nakon svakog napada na tankere davali visoki irački vojni rukovodioci dokazivani su na slijedećim slučajevima.

— 9. VII 1982. god. potopljen je grčki trgovački brod »Lation Bride« od 15.000 tona;

— 21. XI 1983. teško je oštećen također jedan grčki brod od 13.000 tona koji je plovio u konvoju pod iranskom pratnjom ratnih brodova kroz Zaljev;

— 25. IV 1984. godine teško je oštećen Saudijski tanker »Safina-al-Arab«, nakrcan sa 340.000 tona nafte, koju je ukrcao na terminalu Kharg u Iranu itd.

Mada je iranski ratni plan bio daleko defanzivniji za realizaciju ofenzivnih pomorskih operacija protiv iračkog prometa na moru, ni Iran nije propustio niti jednu priliku za vojne akcije protiv nezaštićenih tankera koji su saobraćali s iračkim lukama. Iransko ratno zrakoplovstvo intenziviralo je napade na tankere tek 1984. godine (nema pouzdanih podataka da je Iran izvodio takve operacije tokom 1981., 1982. i 1983. godine). Među spektakularnijim uspjesima Iran rado ističe

— napad na tanker »Yanbu-Pride« (Saudijska Arabija) deplasmana 215.000 tona koji je prevezio 120.000 tona nafte;

— napad na Kuwaitiski tanker »Kazimah« od 295.000 tona;

— napad na indijski tanker »Kančeng Jung« od 277.000 tona itd.

Napadnuti brodovi u Zaljevu od 1980-1985. god.

Tablica br. 3

GODINA	I R A K				I R A N				
	Rakete	Mine	Obal. art.	Ukupno	Rakete	Mine	Obal. art.	Ukupno	Total
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1980							5	5	5
1981	4			4					4
1982	8	3		11					11
1983	8			8					8
1984	35	2		37	16		1	17	54
Ukupno	55	5		60	16		6	22	82

Tokom 1985. godine obje strane izjasnile su se za dijametralno suprotne ciljeve tankerskog rata. Irak je sve svoje napore usmjerio na pomorsku blokadu i uništenje otoka Kharga, a Iran da očuva vitalnost svojih pomorskih komunikacija i da pod svaku cijenu obrani taj otok. Objе strane su svjesne da je Kharg postao ključni strateški vojno-ekonomski cilj od koga će direktno zavisiti ishod tankerskog rata. Svjetski pomorski eksperti uvjeravaju da je Kharg naftni terminal 21. stoljeća koji može bez većih teškoća opskrbljivati naftom brodove i do 600.000 tona deplasmana. Vojno obavještajni specijalisti tvrde da ni jedan iranski privredno ekonomski objekt nije tako dobro organiziran za obranu kao otok Kharg. Iračko zrakoplovstvo uspjelo je tokom 1985. godine prodrijeti kroz obrambene pojase otoka, da ga te-

ško ošteti, ali njegova vitalnost nije uništena.

Iran uz skromnije vojne operacije ulaže velike napore da konkurentskim cijenama zadrži svoje kupce. Zato je njegova prijetnja da će minirati Hormuški tjesnac samo privremeno zaplašila svijet. Iransko rukovodstvo je svjesno da tako obimno miniranje nacionalne oružane snage, posebice RM, ne mogu izvršiti. Miniranjem mora Iran bi i sebi nanio nepopravljivu štetu, koja mu je u nestašici naoružanja najmanje potrebna.

Svijet je više zabrinut prijetnjama iranskih fundamentalista, koji bi mogli izvršiti istovremeno više sinhroniziranih diverzija sa strateškim posljedicama po većinu arapskih zemalja Zaljeva. Snaga te prijetnje još je realnija kad se ima na umu da pojedine arapske zemlje podržavaju Iran i javno se izjašnjavaju za podr-

ku da se s tankerskog rata iranske oružane snage preorijentiraju u oružani konflikt s moćnom Saudijskom Arabijom.

Jugoslavensko pomorstvo i tankerski rat

Nažalost tankerski rat nije ostao bez posljedica i na našu pomorsku privredu, sigurnost i sudbinu naših pomoraca. Već prvih dana rata na moru stradala su tri naša broda. »Krasica« od 14.000 tona, izgrađen 1977. godine, i »Lika« od 13.000 tona nosivosti, izgrađen 1957. godine, postali su žrtve napada iračke avijacije. Onesposobljene brodove pred lukom Khorramshar iračka mornarica odvušla je u teglju u svoju luku Basru, gdje su zadržani kao ratni plijen. Treći brod »Uljanik«, također od 13.000 tona nosivosti, izgrađen 1957. godine, potpuno je uništio iransko ratno zrakoplovstvo. Na sreću nitko od naših pomoraca tom prilikom nije poginuo.

Takvu sreću nije imala naša posada na brodu »Fidelity« pod panamskom zastavom. Na svega 10 milja od iranske luke Busheher irački avioni napali su brod. Od 24 jugoslavenska pomorca doduše nitko nije poginuo, ali je prošao teške patnje i iskušenja. Nakon odleta iračkih aviona na brodu su ostala tri mrtva i tri ranjena pomorca.

Tankerski rat ostavio je vidne posljedice na jugoslavensko pomorstvo u cjelini. Te posljedice su svakako negativne. Još dalekih pedesetih godina »Jugolinija« je sa 15 do 60 brodova održavala redovite linije s tim područjem sa svojim transportnim kapacitetima između 800.000 do 900.000 tona nosivosti. Zbog rizika u bezgraničnom tankerskom ratu, naš ukupni saobraćaj u toj zoni sveo se samo na 6 brodova, pri čemu više ni jedan jugoslavenski brod ne ulazi u oglašenu ratnu zonu. Svojevremeno jugoslavenska sredstva informiranja objavila su podatak da samo »Jugoliniju« tankerski rat u Zaljevu godišnje košta 45 milijuna dolara gubitka. Lloyd traži izuzetno visoke svote novaca za dodatno osiguranje brodova i tereta dok plove i dok se uopće nalaze u ratnoj zoni Zaljeva. Kako osiguranje vrijedi samo 7 dana, jasno je da je takav iznos nedovoljan kroz samo jednokratnu uplatu, jer se za 7 dana rijetko koji posao može okončati i udaljiti brod iz ratne zone. Obećanja iranskih vlasti da će sudjelovati u financiranju ili nadoknaditi štete nisu se uvijek ispunjavala. Također ni Lloyd nije široke ruke kada nadoknađuje izgubljeni. Gubitkom naša tri broda on je isplatio samo 15 milijuna dolara.

Koliko je opasan tankerski rat?

Ako na ovom mjestu i nisu razmotreni ili su tek parcijalno spomenuti neki aspekti tankerskog rata, evidentna je njegova opasnost, ne samo po dvije zaraćene zemlje, već i šire. Očito je da taj rat lako može izbjeći lokalnoj kontroli i proširiti se na šire područje Zaljeva, Omanskog zaljeva pa i Indijskog oceana.

Prednja hipoteza dokazuje se ozbiljnim pripremama svih arapskih zemalja Zaljeva na čelu sa Saudijskom Arabijom da se dobro naoružaju i pripreme za odbijanje eventualne (više puta najavljivane) iranske invazije na udaljenije obale Zaljeva. Zabrinutost za sudbinu nacionalne industrije zapadne Evrope, Japana i SAD, zbog prestanka isporuke nafte sa Srednjeg istoka, već je implicirala stavljanje u pripravnost jednog dijela oružanih snaga zapadno evropskih zemalja, a u SAD je početkom 1980. godine počeo s realizacijom koncept stvaranja snaga za brze intervencije (Rapid Deployment Force) u širem regionu Zaljeva. Dakle, evidentno je da bi u slučaju daljnje eskalacije tankerskog rata očito valjalo očekivati najširu internacionalizaciju ovog, za sada ograničenog (!) sukoba na Srednjem istoku.

Posljedice tankerskog rata direktno se osjećaju na ekonomiji zaraćenih strana. Iranske nacionalne rezerve se sve više smanjuju, uz naftu Iran je prisiljen da prodaje i krunske dragulje, da se učlanjuje u OPECA itd. Sično je i sa Irakom. On više naftu ne izvozi kroz Zaljev, već naftovodom preko Turske, što je vrlo rizično zbog oscilirajuće unutrašnje stabilnosti zemlje i mogućih diverzija po naftovodu. K tome se ne smije zaboraviti enormno zaduženje Iraka, što će se jednog dana morati vraćati.

Korak na koji su se kroz tankerski rat odlučile obje strane očito ne vodi skorij pobjedi ni jednu ni drugu zemlju. Uz svu težinu pogoršavanja međunarodnih odnosa u tom dijelu svijeta, ne smije se zaboraviti da je tankerski rat u svojoj suštini, bez obzira na ratne ciljeve sukobljenih strana, vrlo nehuman i nepravedan rat. On po mnogo čemu i nema karakter rata. Taj rat je čisti vojni terorizam u kome račune plaćaju nedužni koji su se odlučili ili su prisiljeni da svoj kruh zarađuju po vrlo visokoj cijeni u koju su, na žalost, često uračunati i ljudski životi.

Bibliografija

1. Međunarodna politika br. 841 od 16. IV 1985. godine
2. Proceedings/Naval Review 1985. godine.
3. The Military Balance 1984-85.

